

Het Van Oeckelen-orgel in de Nicolaaskerk te Kloosterburen

Rapport ter voorbereiding van de aanstaande kerkverbouwing

Hans Fidom * juni 2017

Het Van Oeckelen-organ van Kloosterburen. Het plan is het kerkinterieur grondig te verbouwen.

Het orgel in de Nicolaaskerk in Kloosterburen

De Nicolaaskerk in Kloosterburen is eigendom van de Coöperatie Klooster & Buren / Stichting SintJan. De coöperatie wil het kerkinterieur wijzigen volgens plannen ontwikkeld door architect Reinier de Gooijer. Het doel is dat de kerk multifunctioneel wordt. Het orgel blijft en zal onveranderd een nieuwe fase in zijn bestaan in gaan. Begeleiding van samenzang is niet meer het hoofddoel; veeleer zal het instrument in concerten en bij bijzondere gelegenheden een rol spelen. Het orgel dateert uit 1898, is nagenoeg ongewijzigd bewaard gebleven en representeert binnen het oeuvre van de bouwer, de firma P. van Oeckelen en Zonen (Glimmen), een variant van het kleine orgeltype dat zij destijds in vele kerken toepaste, met name in de provincie Groningen. Het verkeert in redelijk goede staat.

Dit rapport is opgesteld in opdracht van de Coöperatie Klooster & Buren / Stichting SintJan. Het beschrijft de geschiedenis en de actuele staat van het orgel. Het bevat tot slot op basis daarvan adviezen ten aanzien van de omgang met het instrument tijdens de kerkverbouwing en ten aanzien van het daarna optimaal doen functioneren van het instrument in de nieuwe situatie. Omdat het plan van Reinier de Gooijer voorziet in het aanbrengen van een muurbekleding in het interieur, in het verwijderen van de banken, en in het aanbrengen van fors bouwvolume op de plaats van de huidige kansel, hier evenwel meteen het belangrijkste van deze adviezen: de nieuwe eigenaar doet er goed aan een akoestisch deskundige in de arm te nemen bij het bepalen van de in het interieur te gebruiken materialen en de wijze van aanbrengen, zodat de akoestiek zoveel mogelijk ongewijzigd blijft. Voorzover de akoestiek iets 'ruimer' zou worden, dat wil zeggen iets meer nagalm genererend, zou dat niet in het nadeel van het orgel zijn.

HISTORISCHE ASPECTEN

De kerk van Kloosterburen wordt pas sinds kort 'Nicolaaskerk' genoemd; tot ver in de 20ste eeuw werd de kerk eenvoudig als Hervormde Kerk aangeduid. De archieven die de kerk in Kloosterburen betreffen, zijn in beheer gegeven bij de Groninger Archieven in Groningen. Aanvullende informatie bieden de archieven van Orgelmakerij Bakker & Timmenga (Leeuwarden) en van orgeladviseur Stef Tuinstra te Groningen. Tuinstra was nauw betrokken bij de orgelrestauratie door de firma Bakker & Timmenga in 1985-1993.

Het eerste orgel van de Nicolaaskerk

In 1175 werd het klooster gesticht waarnaar de naam van het dorp Kloosterburen nog altijd verwijst. Bij het klooster hoorde een kerk, gebouwd op de plaats waar vandaag de Nicolaaskerk staat. Nadat het klooster in 1570 door de geuzen geplunderd was, raakte de kerk in verval, zoals uit een rapport

uit 1598 blijkt. De Reformatie leidde er uiteindelijk toe dat klooster en kerk werden onteigend. Ze vervielen aan het gewest Stad en Lande, dat zich na de reductie van 1594 bij de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden had aangesloten.

Enkele decennia later, in 1633, werd een reparatie van de kerk voltooid - blijkbaar zonder veel succes, want al in 1639 besloot men alsnog tot nieuwbouw. De houten klokkentoren - bouwjaar onbekend - werd kort daarna nog eenmaal hersteld, maar ook die maakte in 1650 plaats voor nieuwbouw: de huidige, aan de kerk gebouwde toren.

In de toren kwam na verloop van tijd een klok uit 1501 te hangen, gemaakt door Gerard van Wou (ca. 1450-1527): 'Gerhardus de Wou', zoals de klok zelf vermeldt. Er wordt wel gezegd dat deze klok oorspronkelijk gemaakt was voor de Der Aa-kerk te Groningen. Het randschrift vermeldt de heilige Stefanus - onduidelijk is wat deze met de Der Aa-kerk te maken had.

Mededeeling. Dit wordt medegedeeld dat de klok van de
 Nieuw-Hereng. Kerk te Kloosterburen op last van de
 Duitse overheid is gevorderd en thans uit de toren
 is weggehaald en is weggevoerd om vermoedelijk
 voor oorlogsdoeleinden te worden gebezigd, wat
 althans hier wordt betreurd daar het een zeer
 oude klok was en wanneer de tijden weer nor-
 maal zijn hier direct wel niet weer een klok
 van dergelijke afmetingen en zoo'n heldere klank
 zal komen te hangen om zijn klank over
 Kloosterburen en omgeving te laten hooren,
 zamen daar deze klok was gegoten door de be-
 roemde klokkenmaker Gerardus de Wou en
 als opschrift op de klok was vermeld. Gerardus
 de Wou. me fecit anno domini ~~M.C.C.C.C.C.~~
 M.C.C.C.C.C. welk
 M.C.C.C.C.C. welk
 opschrift niet aald beteekend. "Stephanus verlangt
 te volden voor uw vijanden. Gerardus van Wou
 heeft mij gemaakt in het jaar des Heeren 1501
 De lijst van noodduffpennen wordt voorgelaten
 Daarna volgt striking.
 G. F. D. J. J. J. J. J.
 St. Seelken

Notulen van de kerkvoogdijvergadering op 15 april 1943: de kerkklok is gevorderd.

In 1811 stortte de kerk in. De overblijfselen werden verkocht aan Ipe Klaassens Borgman, voor f 394,55.

De kerkbouwgeschiedenis van Kloosterburen verliep vervolgens langs twee paden, beide onder supervisie van de Provinciale Waterstaat. In 1842 werd de eerste katholieke kerk in Kloosterburen ingewijd, de St.-Willibrorduskerk, lang ruim 23 meter, breed 10, en hoog 11. Een jaar later werd ook de Hervormde Kerk voltooid, met ongeveer dezelfde maten - vastgebouwd aan de 17de-eeuwse toren. De St.-Willibrorduskerk werd in 1868 vervangen door de indrukwekkende neogotische kerk die het dorp nog altijd siert, de Hervormde Kerk bestaat nog en toont een voor het Noorden van Nederland typische waterstaatskerkarchitectuur voor arme dorpen. Een qua plattegrond, exterieur en interieur nauw verwant kerkgebouw in de buurt is de kerk van Warfhuizen, voltooid in 1858.

In 1910 volgde een grote reparatie van het exterieur van kerk en toren, volgens bestek van Renje Zeeff jr.; de zoon van de architect Renje Zeeff die in 1913 het gemeentehuis van Kloosterburen zou ontwerpen. De kerk sloot met zeven kleine aannemers uit omringende dorpen (niet uit Kloosterburen zelf) contractjes via 'inschrijfbiljetten'.

In 1943 werd de klok door de Duitse bezetter gevorderd. De kerkvoogdij wijdde er in haar anders altijd sobere notulen een emotionele bladzijde aan: het verdwijnen van de klok werd 'zeer betreurd daar het een zeer oude klok was en wanneer de tijden weer normaal zijn hier direct wel niet weer een klok van dergelijke afmetingen en zoo'n heldere klank zal komen te hangen om zijn klank over Kloosterburen en omgeving te laten hooren [...]'. Gelukkig zat het de hervormden van Kloosterburen ditmaal mee. Op weg naar Hamburg zonk het schip dat 226 klokken uit Noord-Nederland vervoerde; na de oorlog konden ze worden opgedregd en geretourneerd. In 1950 klonk de Van Wou-klok voor het eerst weer vanuit de toren in Kloosterburen.

Toren en klok werden in 1974 overgedragen aan de Stichting Oude Groninger Kerken, die in 1976 een torenrestauratie afrondde. Een restauratie van de kerk zelf werd in 1980 afgerond.

Orgelgeschiedenis vóór 1898

Er zijn geen bronnen omtrent orgels in de kerk van Kloosterburen vóór de bouw van de nieuwe kerk in 1843. Het eerste bericht komt uit de orgelbeschrijvingen van George Hendricus Broekhuysen, een handschrift opgesteld in de jaren 1850-1862. Daarin komt Kloosterburen tweemaal voor:

(II-285)

K 20. Kloosterburen, Provincie Groningen

Het orgel in de kerk der **hervormde gemeente** aldaar is gemaakt in 1847 door P. van Oeckelen, mr orgelmaker te Groningen. Heeft 8 stemmen, een handclavier, aangehangen pedaal en twee blaasbalgen.

Prestant	8 vt	Bourdon D.	16 vt	Octaaf
Viol di Gamba	8 vt	Octaaf	4 vt	Fluit
Holpijp	8 vt	Fluit	4 vt	

afsluiting, tremulant, ventil

K 21. Kloosterburen, Provincie Groningen

Het orgel in de kerk der **r. cath. gemeente** aldaar is gemaakt in 1848 door P. van Oeckelen, orgelmaker te Groningen. Heeft 8 stemmen, een handclavier en twee blaasbalgen.

Prestant	8 vt	Viol di Gamba	8 vt	Fluit	4 vt
Bourdon D.	16 vt	Octaaf	4 vt	Woudfluit	
Holpijp	8 vt	Octaaf	2 vt		

afsluiting en ventil

Opmerkelijk is dat de orgels in de kerken van Kloosterburen volgens deze opgave dezelfde acht registers hadden, waaronder in beide gevallen een Bourdon 16' in de discant, alsook, opmerkelijk genoeg, een tweevoets fluit naast de Octaaf 2'.

Het oeuvre van Van Oeckelen, beschreven in tijdschrift Caecilia, algemeen muzikaal tijdschrift van Nederland, jaargang 19 (1862), nr. 14; verschenen op 15 juli 1862.

P. van Oeckelen en Zonen, en geloof niet te veel te zeggen, wanneer ik aanmerk, dat deze bekwame orgelmakers in vele opzichten niet ligt overtroffen zullen worden. Zij munten vooral uit in het aanbrenge van kracht, die soms verbazend is, b. v. in het orgel te Steenwijk, schoonheid van geluid en het maken van doorslaande tongwerken. Het register der clarinet, door hen op deze wijze gemaakt, is overheerlijk. Hun tegenwoordige windtoestel, met een reservoir of windmagazijn en blaasbalgen met buiten- en binnenwaarts vallende vouwen, door een rad in beweging gebracht, is merkwaardig wegens zijn' langen en effenen luchtstroom. De vindingrijkheid dezer orgelmakers blijkt mede uit een klein instrument met doorslaande tongen, 't welk door eene buis van gutta percha met den mond wordt aangeblazen, zoodat men de sterkte en zwakte en het aanzwellen en afnemen des toons in zijne magt heeft. Dit instrument, dat overigens door middel van een klavier met de vingers bespeeld wordt, heeft volmaakt den toon eener hobo, en kan deze in het orkest vervangen. Het draagt daarom ook den naam van *klavier-hobo* 1). — Zie hier eene opgave van de kerk-orgels, tot dus ver door v. O. en Z. gemaakt en van de belangrijkste reparatiën en verbeteringen, door hen tot stand gebracht:

Te Assen een orgel met	2 klav. en 16 stemmen.
Strijen (Z. Holl.)	2 » » 18 »
Smilde (Drenthe)	2 » » 18 »
Garmerswolve (Groningen)	2 » » 18 »
Saaxumbuizen (Gron.)	2 » » 16 »
Usquert (Groningen)	2 » » 16 »
Kloosterburen (Gron.) R. C. K.	1 » » 10 »
Veendam (Gron.) R. C. K.	2 » » 18 »
Groningen R. C. K.	2 » » 20 » (16 vts. w.)
Tjamsweer (Groningen)	1 » » 10 »
Akkrum (Friesland)	2 » » 18 »
Zwolle R. C. K.	2 » » 24 » vrij pedaal.
Harlingen (Wester-kerk)	2 » » 18 »
Steenwijk (Groote kerk)	2 klav. vrij ped. 26 st. (dubb. 16 vts. w.)
Beerta (Groningen)	2 klavieren en 18 stemmen.

Reparatiën en verbeteringen: Zwolle (Groote kerk), Hasselt, Veendam, Appingadam, Uithuizen, Groningen (Pelster gasthuis), Noordbroek, Leens, Groningen (Martini-kerk), id. (A-kerk), Dalen, Hogeveen, Harlingen, Sappemeer. enz.

Het is de vraag of dit wel klopt: is hier niet per abuis tweemaal een en hetzelfde orgel bedoeld, namelijk dat in de St.-Willibrorduskerk? Van dat orgel is de geschiedenis bekend, terwijl van het daaraan vrijwel gelijke orgel in de Hervormde Kerk tot op de dag van vandaag elk spoor ontbreekt. Maar er zijn meer argumenten. In 1862 verscheen een overzicht van het werk van Van Oeckelen in het toonaangevende tijdschrift *Caecilia*: daarin staat slechts één Van Oeckelen-orgel in Kloosterburen, met 10 registers op één klavier, gebouwd in de 'R.C.K.': de Rooms-Katholieke Kerk. Zie de afbeelding hiernaast.

1

2

- 3 Argument drie: een anonieme onderzoeker noteerde in de regiokrant *De Hogeland-ster* van 16 oktober 1985 dat er in 1864 een ‘klein orgel’ werd geplaatst in de Hervormde Kerk. De bron van dit gegeven kon niet worden achterhaald. Het lijkt evenwel aannemelijker dan dat de kerk al meteen in de jaren '40, arm als zij was, een serieus orgel had kunnen aanschaffen.
- 4 Vier: pas in hun vergadering op 27 juli 1900 maken de kerkvoogden zich zorgen over de vraag hoe ‘het oude orgel’ ‘op de een of andere manier kwijt te worden.’ Blijkbaar was dit ‘oude orgel’ zodanig klein dat het ook twee jaar na de ingebruikneming van het nieuwe orgel niet werkelijk in de weg stond; het zal dus geen fors instrument met acht registers, waaronder drie achtvoets registers, zijn geweest.
- 5 Een vijfde argument betreft de merkwaardigheid dat de kerk van Kloosterburen het huidige, bepaald niet luxe uitgevoerde orgel, aangeschaft zou hebben ter vervanging van vrijwel precies zo’n instrument, dat bovendien één register meer

In forse letters staat op het orgelfront wie er voor zorgde dat hervormd Kloosterburen een orgel kreeg.

telde. Dat de Bourdon van het nieuwe orgel twaalf tonen meer had, mag nauwelijks als vooruitgang worden aangemerkt, temeer daar Van Oeckelen-orgels uit de jaren 1840 bepaald niet onderdoen voor die uit de jaren 1890. Dat het orgel van Kloosterburen niet superde-luxe was, blijkt overigens niet alleen uit het feit dat de Bourdon 16' er slechts vanaf c0 in voorhanden is of uit het ontbreken van een Cornet, maar ook uit het gegeven dat de windvoorziening niet speciaal voor dit orgel werd gemaakt, en dat bij de imitatie-hout-beschildering genoeg werd genomen

met doorsneekwaliteit. Ook uit de kerkrekening van 1898 blijkt dat Kloosterburen niet de hoofdprijs betaalde voor het nieuwe orgel: het nieuwe instrument kostte f 1.400,- plus f 39,85, een bedrag dat de kerk verantwoordde als ‘onkosten’ betreffende de plaatsing van het orgel. Dat is relatief weinig: in Vierhuizen had de kerk in 1892 voor een vergelijkbaar orgel f 1.750,- betaald - zij het dat daar de Bourdon pijpen had vanaf G (dus vijf grote pijpen extra) en een driekorige Cornet in plaats van een tweevoets register. ‘Mej.’ Borgman staat dan wel pontificaal op het orgel als schenkster, maar de f 1158,50 die haar gift groot was, dekte de kosten van de aankoop van het orgel dus niet, zelfs niet wanneer we aannemen dat de f 110 die een jaar eerder, in 1897, ‘ten behoeve van een nieuw orgel’ was ontvangen, ook uit haar portemonnee was gekomen. In dit verband een overigens niet onbelangrijk detail is dat de f 1.158,50 die de kerk in 1898 ontving, een gift was, niet een legaat: het bedrag staat onder het voorgedrukte kopje ‘Giften en legaten’ in de kerkrekeningen, waarbij het woord ‘legaten’ is doorgehaald. In 1900 zou de kerkvoogdij alsnog een legaat van mej. Borgman ontvangen, dat meteen ‘rentegevend’ werd gemaakt. Geheel ongewoon was het overigens niet dat een ouder Van Oeckelen-orgel, wanneer daartoe financieel de mogelijkheid ontstond, werd vervangen door een nieuw exemplaar. In Tjamsweer gebeurde iets vergelijkbaars, toen daar dankzij ‘collator’ jonkheer Alberda van Ekenstein en zijn vrouw in 1880 een nieuw Van Oeckelen-orgel in gebruik kon worden genomen. Het in de kerk van Tjamsweer aanwezige Van Oeckelen-orgel, in 1845 gebouwd op basis van een windlade en pijpwerk van J.W. Timpe, werd door de firma gebruikt voor de bouw van een nieuw orgel in Diever, daar in gebruik genomen

Kerk-Orgels.

TE KOOP: Twee geheel nieuwe **KERK-ORGELS**, zeer solide bewerkt, met fraai Tinnen front, Koopsom **f 2200** en **f 1600**.

De Registers zijn:

Bourdon 16 vt. Bas. Bourdon 16 vt. Discant.
 Prestant 8 vt. Holpijp 8 vt. Viola di Gamba 8 vt.
 Trompet 8 vt. Bas. Trompet 8 vt. Discant.
 Octaaf 4 vt. Fluit 4 vt. Quint 3 vt. Woudfluit 2 vt.

Dat van f 1600:

Bourdon 16 vt. Bas. Bourdon 16 vt. Discant.
 Prestant 8 vt. Holpijp 8 vt. Viola di Gamba 8 vt.
 Octaaf 4 vt. Fluit 4 vt. Octaaf 2 vt. Cornet 3 sterk.

Te bezien en te bespelen aan de Orgelfabriek van P. VAN OECKELEN & ZOON, te Haren bij Groningen.

W.B. Als waarborg voor soliditeit, kan desverkiezende de koopsom bij jaarlijksche afbetaling tegen billijke overeenkomst geschieden.

Advertentie in Het Orgel van mei 1886, herbaald in de editie van juni 1886. Het orgel van 1600 gulden lijkt op dat van Kloosterburen.

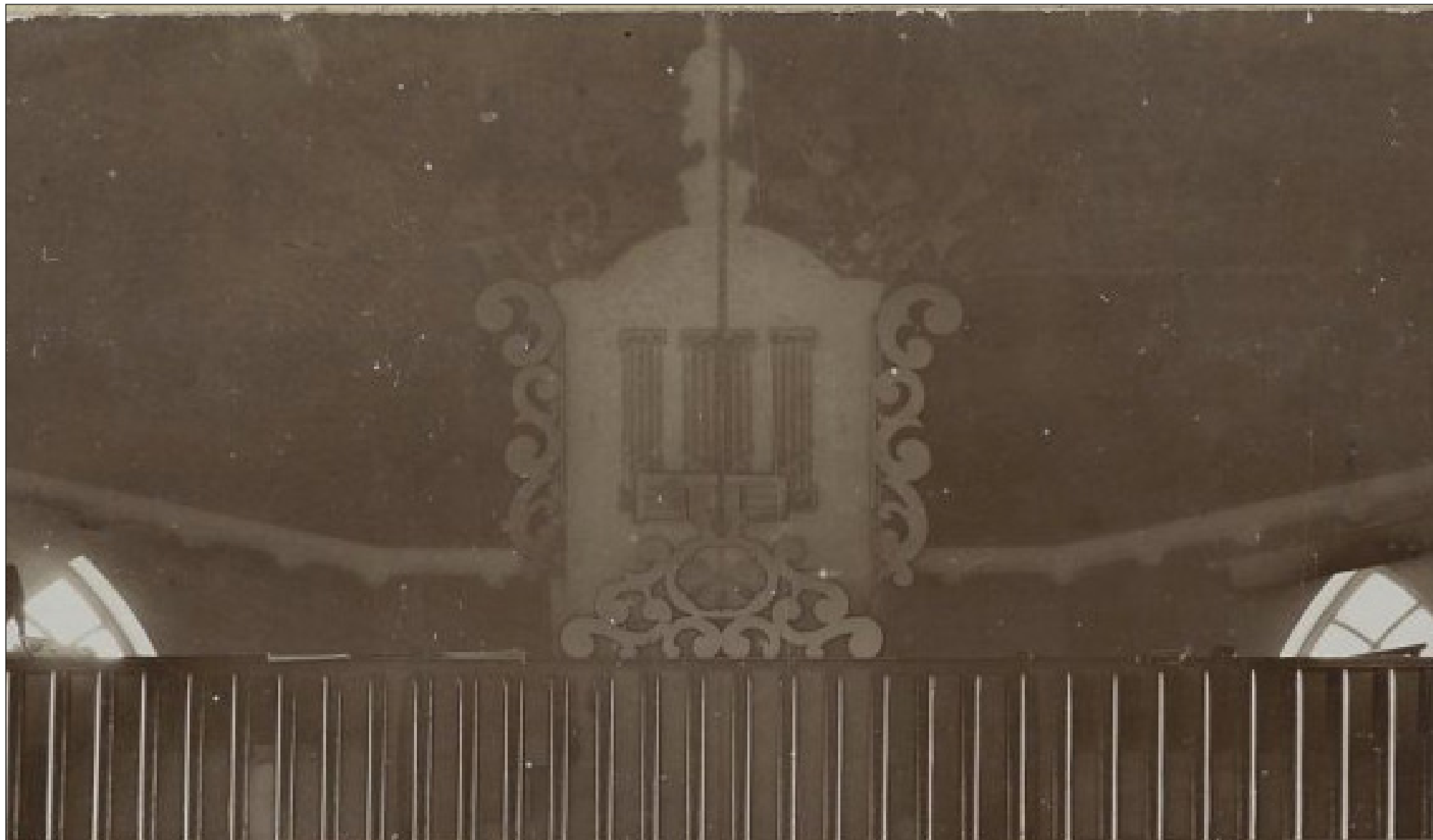
in 1882. Vond Van Oeckelen het interessant in Tjamsweer een ‘echt’ Van Oeckelen-orgel te realiseren?

Argument zes betreft de foto van het interieur van het kerkgebouw die bij de voorbereiding van de actuele verbouwplannen boven water kwam, hiernaast afgebeeld: daarop is een klein orgelfront te zien, voorzien van lompe krullen om het optisch nog wat volume te geven. In de balustrade lijkt een lessenaar voor de voorzanger te staan. Wie de krullen ‘wegdenkt’, ziet een evenwichtig vormgegeven orgeltje, dat zomaar een huisorgel uit de 18de eeuw zou kunnen zijn. Voortbordurend op het idee dat Broekhuizen zich heeft vergist, overigens eerder al eens geopperd door Van Oeckelen-kenner Peter van Dijk, en vervolgens het bericht uit de *Hogeland-ster* serieus nemend, is het niet ondenkbaar dat een rijke dorps- of streekgenoot zijn huisorgel aan de kerk ter beschikking stelde - wellicht in 1864. Het zou verklaren waarom weduwe Borgman drie decennia later besloot dat er maar eens een echt kerkorgel moest komen, en het past ook bij de kerkvoogdijnotulen van 1900. Ook denkbaar is dat het front een harmonium maskeerde.

Ongedateerde afbeelding van het interieur van de Hervormde Kerk in Kloosterburen

Bijzonder in de kerkrekeningen is dat er in 1895 ‘opeens’ f 250,- aan organistentraktament wordt betaald. Voor die tijd is er nooit sprake van een organist. Dat is dan meteen het zevende argument: tot de komst van het huidige orgel was er geen officiële organist (zij het dat het traktement van 1895 daarmee onverklaarbaar blijft), maar daarna wel, want vanaf 1903 betaalde de kerk elk jaar opnieuw trouw f 250,- per jaar; vanaf 1913, toen L. Marrenga tot organist werd benoemd, f 200,-; en vanaf 1917, toen ‘het nieuw benoemd h.d. O.L.S.’ [hoofd der Openbare Lagere School] Marrenga opvolgde, f 150,-, welk bedrag tot 1955 gehandhaafd bleef. Argument acht: de windvoorziening lijkt niet voor Kloosterburen te zijn gemaakt, maar uit voorraad genomen. Zie daarover de beschrijving van het orgel verderop.

Fragment van de foto op de voorgaande bladzijde. De rechthoek bovenop het snijwerk middenop de balustrade is vermoelijk een lessenaar - in kerken lange tijd gebruikelijk bij het orgel. De lessenaar staat precies op prettige hoogte voor een staande voorzanger. De balustrade is gelijk aan de huidige.

INTERMEZZO: HERKOMST VAN HET OUDE ORGEL

Het orgel dat is afgebeeld op de oude foto van de kerk in Kloosterburen lijkt sterk op de huisorgels die de orgelmaker Albertus van Gruisen (1741-1824) bouwde. De foto hieronder toont het Van Gruisen-orgel in de kerk in Oosternieland (1805), de foto hiernaast een Van Gruisen-orgel in particulier bezit (Utrecht, 1819). Een vergelijkbaar Van Gruisen-orgel staat in de kerk in Friens (1819). De geschiedenissen van instrumenten als deze zijn dikwijls moeilijk te reconstrueren, maar het is was niet ongewoon dat ze een deel van hun 'leven' in kerken doorbrachten, zoals vandaag nog steeds in Oosternieland.

De overeenkomsten tussen de op deze twee bladzijden afgebeelde orgels zijn met name:

- maatvoering van de kast
- brede zijstijlen
- fronton als bekroning
- labiumverloop
- blindingen boven de pijpen

Het lijkt er tevens op dat ook het orgel in Kloosterburen overhoekse halfzuilen op de hoeken van de bovenkast had.

De brede zijstijlen waren bij Van Gruisen-orgels nodig om aldaar de einden te kunnen laten uitkomen van de verticale rolluiken waarmee het front kon worden afgesloten.

Al met al lijkt aannemelijk dat Kloosterburen enige tijd een Van Gruisen-orgel in de Hervormde Kerk huisvestte. Vermoedelijk is het niet een van de tot nu toe bekende Van Gruisen-huisorgels: het is het enige waarbij het ronde fronton niet gebroken is. Het beeld bovenop zal bij de plaatsing in Kloosterburen toegevoegd zijn.

De geschiedenis van het huidige orgel in Kloosterburen

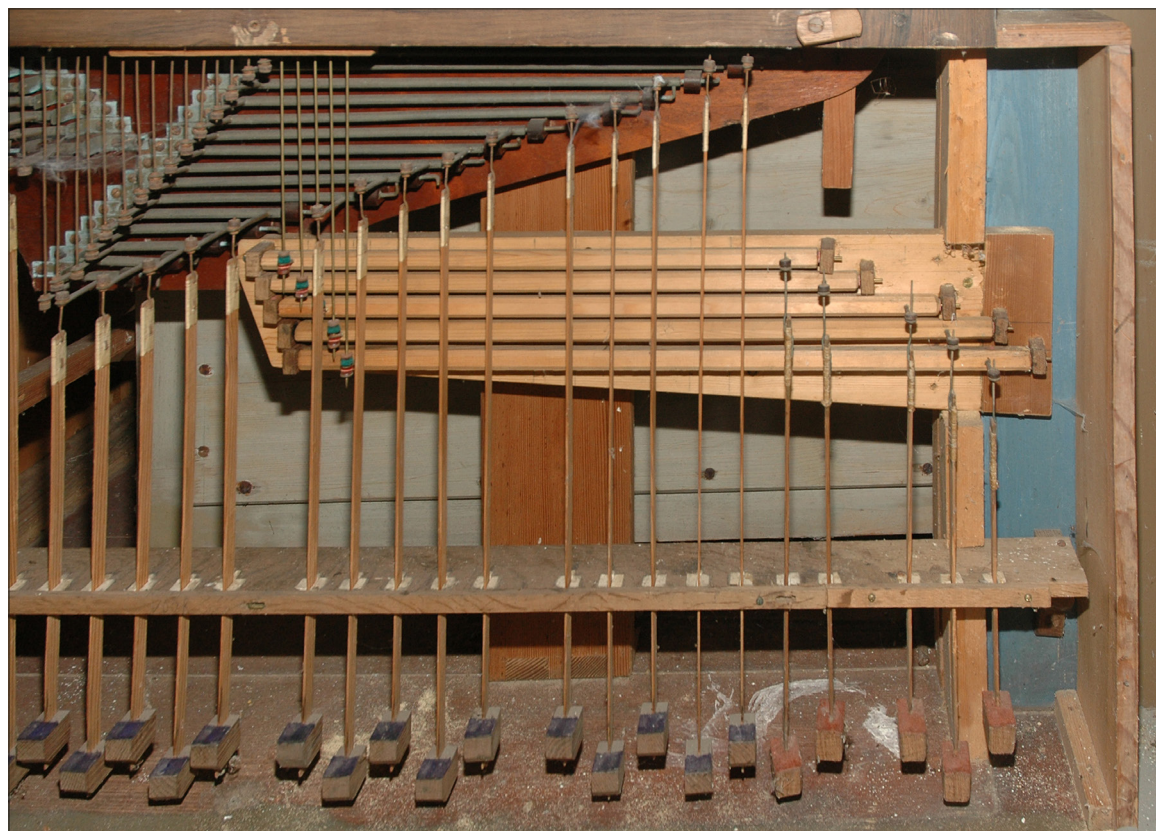
Op verzoek van de helaas vooralsnog anoniem gebleven 'hoofdmeester' werd in 1920 voor het eerst iets aan het orgel gedaan: er kwam een gordijntje bij de klaviatuur, zodat de organist desgewenst niet zichtbaar was vanuit de kerk. De meester bleef tot eind 1935 organist; op 1 januari werd 'L.W. Rietema' benoemd. Deze was toen al geruime tijd lid van de kerkvoogdij (hij zou dat blijven tot 1952 - althans, zover reiken de beschikbare archieven). Hij kwam in 1922 voor het eerst in de kerkvoogdijnotulen ter sprake, toen kerkvoogd Tammens wilde weten of derden die het orgel bespeelden daarvoor 'huur' betaalden - blijkbaar kwam dat wel eens voor, en blijkbaar ging Rietema daarover. Uit de notulen van 8 december 1922: 'Kerkvoogden antwoorden, dat ze R. permissie hebben verleend, omdat ze van oordeel zijn, dat het voor het orgel beter is, dat het

De schakelaar van de windmotor uit 1936, evenals de windmotor zelf nog origineel.

zoo nu en dan door een geoefende hand wordt bespeeld. Voor de kerkvoogdij komen er geen onkosten, daar Rietema zelf voor de verlichting zorgt. Ze meenen dus geen huur te moeten vragen.'

Nadat Rietema officieel organist was geworden, deelde hij de kerkvoogden op 30 april mee (en vroeg dus niet) een 'electrische motor voor

De uitbreiding van het pedaalklavier, in 1936, met vijf extra toetsen vereiste het aanbrengen van een extra wellenbordje met vijf wellen. Het werk werd uitgevoerd door Hendrik Vegter.

windaandrijving van het orgel te doen plaats, indien de kosten niet te hoog zijn', 'waarmede de aanwezigen zich allen kunnen vereenigen'. Rietema had daartoe contact met orgelbouwer Hendrik Vegter te Usquert, die later datzelfde jaar een brief stuurde aan de kerkvoogdij, besproken op 4 december: 'Verder was een schrijven ingekomen van den Heer Vegter orgelbouwer te Usquert tot stemmen en plaats van toetsen aan het orgel waarvan de kosten zullen bedragen f 35. De Heer Rietema geeft hierover eenige inlichtingen en zou het stemmen f 15 en het aanbrengen van nieuwe toetsen komen op + f 20.'

Die nieuwe toetsen betroffen vijf extra toetsen voor het pedaalklavier. Zoals gebruikelijk hij bescheiden orgels van haar kleine type had de firma Van Oeckelen het orgel geleverd met een pedaalklavier tot a0; met vijf extra toetsen zou de omvang toenemen tot d1, inderdaad

voor organisten die iets meer wilden dan slechts gemeentezang begeleiden een welkome aanvulling. Kennelijk was Rietema dus een organist die ook de rechterhelft van het pedaal wilde bespelen, wat erop duidt dat hij een relatief ambitieus musicus moet zijn geweest.

Vaardigheid spreekt intussen niet uit de manier waarop Vegter de vijf extra tonen aanbracht. De foto hierboven toont dat hij grofweg de stijl rechts onder de klaviatuur doorzaagde, daar een extra een wellenbordje met vijf in vergelijking met de Van Oeckelen-exemplaren linksboven tamelijk lompe wellen plaatste, aan beide zijde draaiend op een in een houten klosje ingelaten asje. Ook de uitbreiding van het pedaalklavier zelf verdient geen schoonheidsprijs; het lijkt erop dat Vegter alleen bij het zichtbare gedeelte lette op net werk.

Vermoedelijk heeft Vegter het orgel daarna in onderhoud gehad. In 1958 moest Vegter zijn werkzaamheden staken (de ziekte van Parkinson maakte hem verder werken onmogelijk). A.J. Opten nam het stemmen van het orgel van Vegter over, zoals hij ook elders wel deed; hij markeerde zijn status door een thermometer bij de klaviatuur aan te brengen.

Eind jaren '70 na de firma Bakker & Timmenga het onderhoud over.

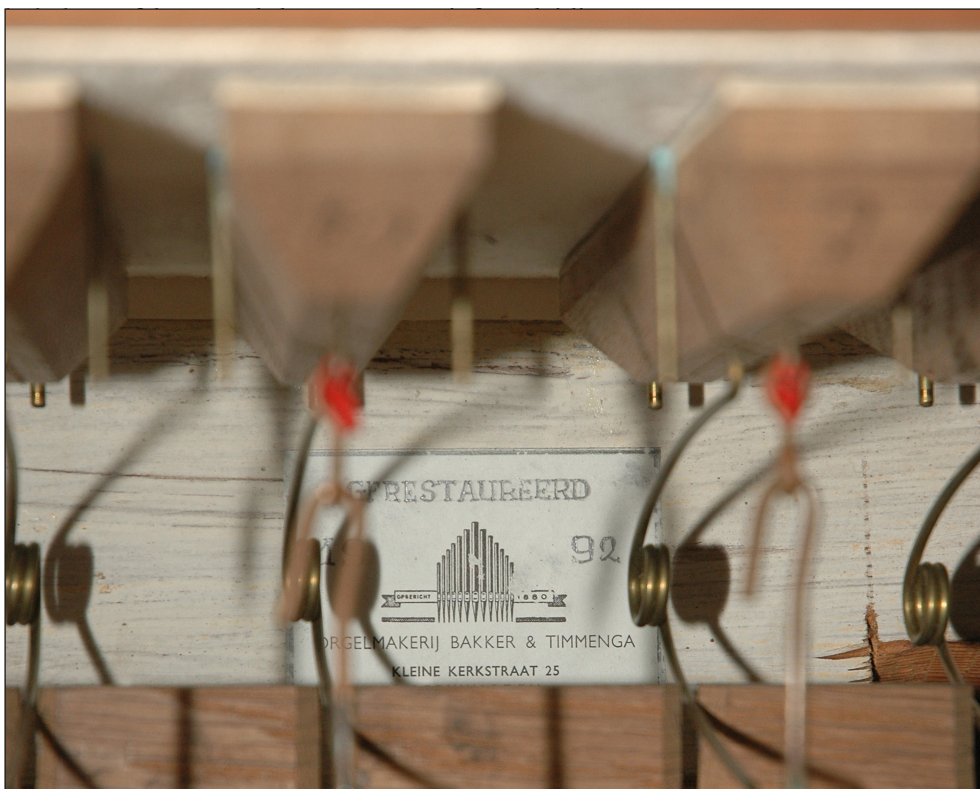
De restauratie van 1993

Al na enkele jaren het orgel te hebben gestemd, wordt de firma Bakker & Timmenga gevraagd het instrument eens te onderzoeken. De toenmalige organist, Cor Batenburg, is zeer bij het instrument betrokken en wil graag dat het weer in optimale conditie komt.

Bakker & Timmenga stuurt de kerkvoogdij op 18 juni 1985 een beknopt rapport, compleet met offerte. De firma merkt op dat er maar weinig lekkage in het orgel voorkomt: een beetje bij de balg, in de windlade en bij enkele conducten; ook komt er 'iets bijspraak' (bijgeluiden) voor in de Viola di Gamba. Het klavier behoeft aandacht, want de boventoetsen 'slaan op de geleidstiften aan'; het pedaalklavier eveneens, want dat 'rammelt erg'. Van Vegters 'uitbreidingsmechaniek' is de firma niet erg onder de indruk - 'nazien en beter

afregelen' is aan de orde. De firma stelt voor het orgel schoon te maken: het pijpwerk uit het orgel nemen, schoonmaken en uitdeuken; conducten beter inlijmen en de stokschroeven (van met name de Viola di Gamba aandraaien; alles schoonmaken en een houtwormbestrijding uitvoeren. 'Hierna de intonatie van alle registers welke thans zeker niet optimaal is nalopen en verbeteren zonder uiteraard de oorspronkelijke intonatie aan te tasten.' Ook raadt de firma de kerkvoogdij aan zuinig te stoken, vooral om de windlade te behoeden voor meer lekkage. Nu wordt het kerkgebouw incidenteel verwarmd voor diensten: 'Deze plotselingen temperatuurwisselingen zijn funest voor het instrument.' Batenburg neemt zich dat ter harte, en er volgt op 8 juli een aanvullende offerte: 'Beter nu alles goed aanpakken,' aldus Batenburg.

Hoewel het orgel nog niet op de monumentenlijst staat, beseft de kerkvoogdij dat het orgel iets bijzonders is. De Orgelcommissie der Ned. Hervormde Kerk wordt ingeschakeld, en 'gecommitteerde voor orgelzaken' Aart van Beek stelt op basis van een bezoek aan het orgel op 2 december 1985 een 'voorlopig rapport' op. Op 4 maart 1986 ontvangt de kerkvoogdij dit rapport. Van Beek noteert dat de kast 'constructief in goede staat' is, dat er 'enige houtwormaantasting' voorkomt, en dat de mechanieken aangepakt dienen te worden, want de welassen zijn 'zeer roestig', het toucher 'tamelijk zwaar'. De windlade acht hij 'in redelijke staat'; bij een blinde proef (alle toetsen aangeslagen, alle registers gesloten) kwam geen lekkage voor. Wel merkt Van Beek op, allicht met het rapport van Bakker & Timmenga in het achterhoofd, dat de proef is uitgevoerd bij vochtig weer; dus zekerheid dat de lade goed is, kan hij niet geven. Het pijpwerk is volgens Van Beek in redelijke staat. Niet alle conducten zijn winddicht. Conclusie: 'Al is het klankbeeld niet in optimale conditie, duidelijk is dat het geluid fraai is, zeker binnen het kader van de in de bouwtijd geldende principes.' Het orgel is naar Van Beeks mening - en dus die van de Orgelcie. - van monumentale waarde, temeer daar het 'vrijwel onveranderd bewaard is'. Het verdient op de monumentenlijst te komen: 'Informeel brachten wij Uw geval onder zijn [rijksadviseur voor orgels] aandacht.' En: 'Het is een vereiste dat bij een orgelbouw of -restauratieproject een ervaren adviseur de belangen van de opdrachtgever behartigt.' Van Beek noemt er drie: Klaas Bolt (Haarlem), Jan Jongepier (Leeuwarden) en Stef Tuinstra (Groningen). Bekend met het vermoeden dat de orgelkast in Kloosterburen mogelijk ouder was dan het binnenwerk, heeft Van Beek

In de windlade verborg de firma Bakker & Timmenga een naamplaatje, met de vermelding 'Gerestaureerd 1992'.

toe geeft: 'Daar het hout der kas als geheel van gelijke ouderdom is en de kleur ervan duidelijk maakt dat het geen zeer hoge ouderdom heeft is een veronderstelling dat de Gebr. Van Oeckelen een oudere kas gebruikten ons inziens onjuist.' De aan te stellen adviseur hoeft overigens niet zelf nog een rapport op te stellen: 'Het geoffreerde [door Bakker & Timmenga] is duidelijk omschreven.' Wanneer Tuinstra op 15 december 1986 wordt benoemd tot adviseur, volgt inderdaad geen rapport van zijn hand. Opmerkelijk is dat de witte kleur van de pijpvoetspitsen nergens genoemd wordt; terwijl deze op foto's gemaakt tijdens de werkzaamheden duidelijk te zien is. Ernstig is het inderdaad niet: het betreft geen loodcorrosie die tot verpulvering leidt, maar niettemin is het een punt van aandacht.

Het overleg betreft vervolgens vooral de fondsenwerving. Tuinstra stelt voor de werkzaamheden te faseren (onder meer door de windladerrestauratie uit te stellen), Bakker & Timmenga waarschuwt dat dat op bepaalde punten dubbel werk betekent, en intussen ontstaan er misverstanden omtrent de subsidieregelgeving. Erop vertrouwend dat er subsidies zullen komen, krijgt Bakker & Timmenga opdracht alvast aan het werk te gaan: in 1988 krijgt het orgel een stembeurt, in 1989 wordt het manueel gerviseerd, en in 1990 is het pedaalklavier aan de beurt. Namens de inmiddels opgerichte 'Orgelcommissie

Pijpwerk tijdens de restauratie van het orgel in 1992. Vrijwel alle voetpunten zijn wit verkleurd. Foto Stef Tuinstra, 1991. De inzet is een foto uit 2017 en toont de aantasting van dichtbij.

Hervormde Gemeente Dijksterburen' zet Batenburg - secretaris van de cie. - zich krachtig in voor het vlottrekken van het proces. Dat heeft zo zijn eigen dynamiek: op het verzoek het orgel tot monument te verklaren, aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg verstuurd op 13 augustus 1987, volgt in 1991 definitief antwoord van de RDMZ aan de Herv. Gemeente Dijksterburen: het orgel is nu opgenomen in opgenomen in de omschrijving van monumentnummer 23668. De nieuwe omschrijving luidt: 'Herv. Kerk en toren op verhoogd kerkhof. In 1843 opgetrokken eenvoudig kerkgebouw waarvan de muren geleed zijn door lisenen; spitsbogige vensters. Zware middeleeuwse toren met zadeldak. In de toren klok uit 1501. Eenklaviers orgel in 1898 gemaakt door de Gebr. Van Oeckelen.' Batenburg heeft dan inmiddels afscheid genomen; hij is begin 1990 verhuisd naar Winsum. Op 7 februari 1993 wordt het orgel in een feestelijke eredienst in gebruik genomen. Tuinstra laat het orgel horen, organist Harma Haaima-Weber verzorgt de samenzangbegeleiding, en ook mannenkoor De Cloosternoabers verleent medewerking. Voorganger is Pauline Cornelisse.

BESCHRIJVING VAN HET ORGEL

De firma Van Oeckelen ontstaat wanneer Petrus van Oeckelen (1792-1878) zijn eerste orgel bouwt voor de Hervormde Kerk in Assen; dit instrument is in 1819 in gebruik genomen. Vanaf 1856 wordt de naam P. van Oeckelen en Zonen gevoerd: Petrus' zoons komen alledrie in het bedrijf werken. Na het overlijden van Petrus van Oeckelen in 1878 neemt zoon Cornelis Aldegundis (1829-1905) de leiding over; na diens overlijden zet zoon Antonius (1835-1918) het bedrijf voort. Zoon Henricus stapt kort na het overlijden van zijn vader reeds uit het bedrijf.

Het orgel van de Hervormde Kerk in Kloosterburen is dus in de tijd van Cornelis Aldegundis en Antonius van Oeckelen gebouwd. Zij volgden in Kloosterburen een dorpsorgel-concept dat al in de tijd van hun vader, in de jaren 1860, was ontstaan: een opzet met vijf tot tien registers op een klavier, met een aangehangen pedaal. De kleinste uitvoering, de basis van het concept, beschikte over Prestant 8', Holpijp 8', Viola di Gamba 8', Octaaf 4' en Fluit 4', en die dispositie kon dan min of meer achtereenvolgens worden uitgebreid met een Bourdon 16' (al naar gelang de financiële draagkracht van de kerk compleet

met alle grote pijpen of pas op G of c0 beginnend), een Woudfluit 2' dan wel (maar zelden) een Octaaf 2', een Quint(fluit) 3' of een Cornet (discant), een Violon 8' of een Holfluit 8' of een Quintadena 8', en een Trompet 8'. De keuze voor een Trompet impliceerde meestal dat er geen Cornet werd gedisponeerd. Tenslotte behoorde bij grotere orgels het disponeren van een Violon(cel) 16' in de discant ook nog tot de mogelijkheden. Dat de firma Van Oeckelen uitging van een kern van vijf registers blijkt ondermeer uit de geschiedenis van het orgel in Den Andel, waar de firma aan de kerkvoogden de keuze liet tussen een dispositie met vijf, zes of negen registers; dat orgel werd in 1879 uiteindelijk opgeleverd met negen registers.

Dit concept was enkele jaren eerder, in 1876, als volgt uitgewerkt in het orgel van Noordlaren (Hervormde Kerk): Prestant 8', Holpijp 8', Viola di Gamba 8', Octaaf 4', Speelfluit 4', Bourdon 16', Woudfluit 2', Quint 3' en Trompet 8'. Is dit in feite een orgel van de zoons Van Oeckelen (Petrus van Oeckelen was toen immers al 84 jaar oud), bij eerdere 'versies' van het concept was Petrus van Oeckelen wel degelijk betrokken. Ze waren iets klassieker, zoals het orgel van Tolbert laat zien (1867), dat ongeveer dezelfde dispositie had als later Noordlaren – met dit verschil dat de donkerkleurende Bourdon ontbreekt, en de functie van de Woudfluit er wordt vervuld door een pittige Octaaf 2'. Twee jaar later plaatste Van Oeckelen in Blijham wel de Bourdon en de Woudfluit; het verschil met de latere dispositie in Noordlaren is daar slechts de Cornet V (in Noordlaren een Quint). *Grosso modo* tenderen de zonen Van Oeckelen naar een nog bredere en deftiger klank dan de orgels van hun vader hebben; de basis blijft echter als vanouds Prestant 8', Holpijp 8', Viola di Gamba 8', Octaaf 4' en Fluit 4'.

Bood de firma Van Oeckelen in Den Andel de minimumoptie aan van een orgel met vijf registers, in de praktijk was een concept met zeven registers het kleinste model van Van Oeckelens 'standaardconcept'. Het orgel in de Hervormde Kerk in Kloosterburen representeert deze kleinste variant. Daarbij moet worden opgemerkt dat het weliswaar zeven registers telt, maar dat aan het lage register Bourdon 16' de laagste twaalf tonen ontbreken.

De dispositie van het orgel in Kloosterburen is volgens de registerknoppen, die (uiteraard) precies de ladevolgorde weergeven, luidt:

Montagefoto van de registerknoppen boven het klavier en de lessenaar van het orgel in Kloosterburen. Hieronder een zij-aanblik; de vorm van knoppen is kenmerken voor Van Oeckelen.

Duidelijk is te zien dat er twee lettertypen zijn gebruikt: de Bourdon en de Octaav wijken af van het lettertype dat de firma Van Oeckelen voor de andere registers gebruikte en dat haar gebruikelijke lettertype was. Opmerkelijk is verder dat de Octaaf 2 voet wel gewoon met een f aan het eind geschreven is. Het gebruik van porseleinen naamplaatjes op relatief forse ebbenhouten knoppen aan eiken registertrekstangen hoort bij de factuur van Van Oeckelen in deze tijd.

Front, kast & constructie

Is het orgel van Kloosterburen qua dispositie een typisch Van Oeckelen-orgel, dat geldt niet per se voor het front, en het is dan ook niet direct als Van Oeckelen-orgel te herkennen. Zelfs argeloze orgelexperts menen in eerste instantie wel eens met een front (uit de school) van Arp Schnitger van doen te hebben, dus uit de 17de/18de eeuw.

Het front van Kloosterburen volgt in principe inderdaad Schnitgers basisfronttype: links en rechts een spitse toren, in het midden een ronde toren, vlakke tussenvelden tussen de torens. De bovenlijsten van de tussenvelden die de zijtorens met de middentorens verbinden, zijn voortzettingen van de bovenlijsten (kappen) van de zijtorens, net als bij Schnitger; de tussenvelden zijn verticaal verdeeld in twee even hoge velden, net als bij Schnitger; en het labiumverloop in deze tussenvelden is v-vormig, opnieuw net als bij Schnitger. Voeg daarbij de verspringingen in de doorgaande bovenlijst van zijtorens/tussenvelden, het gegeven dat de houtimitatie die op de grenenhouten kast

is aangebracht relatief donker, eikenhout-achtig is, alsook de twee barok aandoende engelenbeeldjes op de zijtorens, en het verbaast niet dat men een moment lang zou menen werkelijk met een in oorsprong 17de/18de-eeuws orgel te maken te hebben.

In tweede instantie echter is even snel duidelijk dat dit niet het geval kan zijn. Zeker in Noord-Europa waren spitse zijtorens in de 17de en 18de eeuw veel spitsner, en ook zijn de profileringen van de torenkappen anders van proporties. Een derde indicatie is de aard van het snijwerk, en de relatieve breedte van de tussenvelden.

De firma Van Oeckelen paste in 1905 een variatie op het front van Kloosterburen toe in de kloosterkerk te Ter Apel. Het resultaat is iets minder

Links het front in Kloosterburen, rechts dat in Ter Apel. De verhoudingen (breedte middentoren, bovenlijn zijdelen) refereren in Kloosterburen sterker aan Schnitger dan in Ter Apel. De lier op de middentoren (die de foto op de voorgaande bladzijde) is gebruikelijk bij Van Oeckelen, de beide engeltjes zijn dat niet.

fijnzinnig dan in Kloosterburen: de verspringing in de bovenlijst van zijtorens/ tussenvelden ontbreekt, het v-vormig labiumverloop in de tussenvelden is minder 'scherp', en de sokkels met cannelures op de torens doen bepaald niet aan barokke orgelkunst denken.

Vergulding van de labia was overigens bij Van Oeckelen de gewoonte; daarmee zetten de firma de traditie van Schnitger c.s. daadwerkelijk voort.

De firma Van Oeckelen koos vrijwel altijd voor geschilderde houtimitaties voor haar naaldhouten orgelkasten. Mahonie-imitatie kwam regelmatig voor, maar ook palissander-imitatie. Bij het ene orgel viel het schilderwerk verfijnder uit dan bij het andere - het lijkt erop dat de schilder in Kloosterburen opdracht kreeg het orgel een donkere 'sfeer' te geven maar er verder niet te veel tijd aan te besteden; in het schilderwerk zijn verwijzingen naar grenen (!), notenhout en

eiken waar te nemen. Anders dan bij - met name - het orgel in Niekerk (bij Ulrum), uit 1883, is het schilderwerk vrij eenvoudig gehouden, hetgeen andermaal een indicatie is dat in Kloosterburen niet voor de meest luxe variant van het kleine Van Oeckelen-orgeltype werd gekozen.

Het houtsnijwerk is als gebruikelijk bij Van Oeckelen voorzien van een bronsachtige kleur, met biezen in goudverf.

Hierboven de zijwand aan de C-zijde van het orgel; daarnaast het punt waar de stalen trekstang van het kerkgebouw de orgelkast binnengaat. Ook aan de voorzijde van het orgel werd de verf 'eenvoudig' met een kam aangebracht en in model gebracht. Het is vooral de kleur die het orgel een edel aanzien verleent.

Detail van het houtimitatie-schilderwerk.

De achterwand van het orgel is overigens ooit overgeschilderd: oorspronkelijk was die in Van Oeckelens werk lange tijd typerend blauw geschilderd. Dat is goed te zien bij de wervels die de luiken aan de achterzijde dichthouden, maar ook achter het knieschot: de originele 'puist' aan de onderste helft van de achterzijde van het orgel heeft daar deels nog de originele kleur. Overigens is de bovenzijde van de magazijnbalg in ditzelfde blauw geverfd. De stabiliteit van de orgelkast behoeft aandacht - alsook de stabiliteit van het orgelbalkon. Duidelijk is dat de constructie van het orgel enigszins uit het lood

'Van Oeckelen-blauw' op de achterwand van het orgel; én op de zijwand van de 'puist' aan de achterzijde. Later - op een onbekend moment - overgeschilderd in groenbruin.

is geraakt: de luiken in de zijwand aan de C-kant tonen bijna een centimeter ongeschilderd hout.

Op twee plaatsen komt houtworm voor: aan beide zijwanden binnen en buiten het orgel, ongeveer 15 cm vanaf de achterwand. Houtworm komt ook elders in de kerk voor.

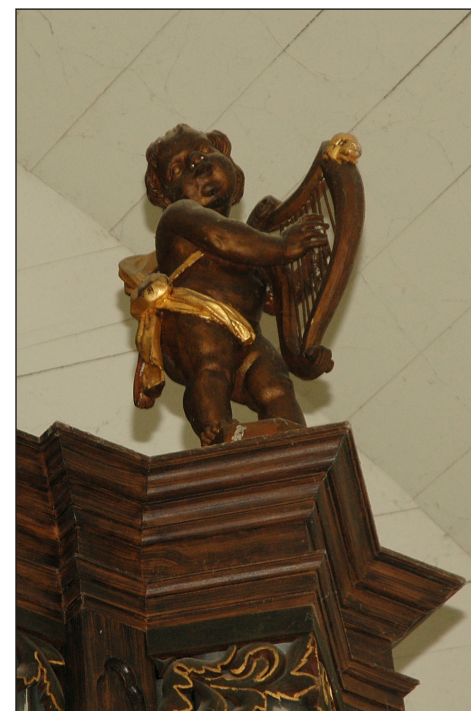
Vooraf de zijwand aan de C-zijde van het orgel toont dat het orgel enigszins 'voorover leunt'. Hieronder een detail van de onderzijde van die zijkant, aan de frontzijde: een centimeter ongeschilderd hout is zichtbaar.

Deze twee bladzijden tonen details van het orgelfront. Hierboven de elegant verspringende lijst onder het tussenveld aan de Cis-kant; hiernaast het bladachtige snijwerk onderin de middentoren.

De twee engeltjes zijn opmerkelijk barok 'gesneden': een element dat men in Kloosterburen overnam van het vorige (huis)orgel? Op de oude foto zijn ze niet te zien - zo lijkt het althans.

Het koord dat via het katrolletje naar achter loopt, bedient de reguleur van de motor in de ruimte onder het orgel. Goed is te zien dat het orgel alweer tamelijk stoffig is geworden. Ook tonen de foto's dat het schilderwerk hier en daar enige aandacht behoeft - zowel wat de houtimitatie betreft, als wat de achterwand betreft. Wellicht kan de originele blauwe kleur terugkeren?

In Kloosterburen vond de firma Van Oeckelen ruimte voor balgen en pompbalk door een 'uitbouw' aan achterzijde te realiseren. Niets wijst erop dat deze niet origineel zou zijn.

De kast erboven heeft - zoals gebruikelijk - aan de achterzijde vier verticale stijlen en dus drie luiken, die met wervels kunnen worden vastgezet.

Windvoorziening

De magazijnbalg, groot ca. 4 x 7 voet, ligt op een eigen 'stoel': vier poten met daarop twee liggers langs de korte zijden van de enkelvoudige magazijnbalg. De 'achterpoot' aan de C-kant staat iets scheef. Onder de balg hangen twee schepbalgen, bedienbaar met de balghefboom. Midden op de vloer onder de balgen zijn twee houten veren in de vorm van lange latten aangebracht, waarvan de uiteinden via koorden met de bovenzijde van de magazijnbalg zijn verbonden: de druk in de balg neemt dus toe wanneer de balg 'te' hoog rijst. Vanwege het formaat ervan lijkt het erop dat dit orgel een balgsysteem heeft gekregen dat Van Oeckelen al in de werkplaats klaar had staan - het was bij de firma niet ongebruikelijk onderdelen op voorraad te maken. Andermaal wijst dit er op dat het orgel in Kloosterburen niet te veel mocht kosten - en dus allicht het eerste orgel in deze kerk was.

Extra ruimte langs de onderzijde van de achterkant van het orgel voor de windvoorziening.

Verse houtwormsporen aan de C-kant van het orgel, onderlangs de zijwand.

Vlak naast de balghefboom is het windzicht aangebracht (zie ook de foto hierboven). Het opschrift 'HIER AAN TOE', compleet met lijn, dateert uit de jeugd jaren van het orgel, toen het nog geen motor had: zo kon de 'puister' zien tot hoever de balg moest worden volgepompt. De tweede aanduiding dateert van 2 december 1980, toen de firma Bakker & Timmenga noteerde tot welk niveau de windmotor de balg diende te vullen.

De windvoorziening bestaat behalve de magazijnbalg met schepbalgen ook uit een schokbalg, verticaal geplaatst achter het knieschot boven het pedaalklavier, voorzien van drie spiraalveren op het beweegbare blad.

Het leer van de balgen is, voor zover controleerbaar, in orde. De windlosser heeft de vorm van een kegel die in een gat in het windkanaal steekt. Tussen de schepbalgen is in de jaren '30 ruimte gevonden voor een rond kunststof windkanaal vanaf de windmotor. De motor staat een verdieping lager en is zodoende in de kerk niet te horen. De motor is het originele exemplaar uit 1936. Het is zogenaamde 'langzaamloper' (in dit geval 1450 toeren per minuut). De elektromotor die de ventilator aandrijft heeft een vermogen van 1/3 pk. De elektromotor moet nagekeken worden. De winddruk is 81 mm wk.

De windvoorziening: magazijnbalg over de gehele breedte, met een enkele vouw; daaronder twee schepbalgen. Links de verticaal aangebracht schokbalg. De blauwe doos vooraan beschermt het hoekstuk in het windkanaal waardoor de windmotor (een etage lager geplaatst) de magazijnbalg van wind voorziet. De hefboom draait in een scharnier aangebracht in de stijl van de onderkast middenvoor. Goed te zien zijn de twee houten veren, aangebracht op de vloer. De foto toont de balg voorzien van wind, en de latveren buigen dus omhoog. De rechterpoot onder de balgstoel staat iets scheef; dat moet altijd al het geval zijn geweest. Dergelijke oplossingen zijn bij Van Oeckelen-orgels niet ongewoon.

De ventielen van het orgel in Kloosterburen zijn gemaakt van eikenhout. Op de voorkanten in handschrift de toonnamen.

Windlade en vervoersstukken

De windlade van het orgel is een sleeplade. De zijden van de lade zijn gemaakt van mahonie; de bodemplank van eiken. Ook de slepen zijn van eiken, glad gemaakt met grafiet (zwart). Als de korte zijden van de lade steken de slepen uit. Aan de klavierzijde ten behoeve van de verbinding met de registermechaniek, aan de andere zijde om de slag van de sleep te beperken: het uit de lade stekende deel van elke sleep is daar verdikt.

De mahonie pijpstokken worden winddicht op hun plaats gehouden met door houten klosjes gestoken messing schroeven met platte koppen. De lade is aan de achterzijde voorzien van drie opliggende mahonie voorslagen, die op hun plaats worden gehouden met messing wervels; niet dus door de voor het werk van de firma Van Oeckelen typerende, rijk versierde en forse palmhouten moeren op in de lade verlijmde houten draadeinden.

De ventielen zijn gemaakt van eiken. Elk ventiel wordt aan de openingszijde geleid langs twee stiften, een aan iedere zijde van het ventiel. De lade is relatief klein. Vanuit de kerk gezien staat de C-kant van het pijpwerk links op de lade, de Cis-kant rechts, dus aan de klaviatuurkant. De grootste pijpen staan in het midden, naar de zijkanten loopt het pijpwerk in hele tonen af. In de drie torens van het front staat een deel van de Prestant, vanaf de toon E, vanaf de windlade van wind voorzien met Van Oeckelen-typische ‘vervoersstukken’, die er uitzien als platte langwerpige houten dozen; de verbindende knieën en aansluitstukken zijn gemaakt van metaal.

Er zijn een grote en een kleine bank voor pijpen die te groot zijn om op de lade te kunnen staan. De grote bank staat tussen front en windlade in, de kleine boven de windlade, daar waar ruimte is vanwege het ontbreken van de 12 laagste tonen van de Bourdon. Op de grote bank direct achter het front staan eerst 18 pijpen van de Bourdon: de 12 grootste van hout, en vervolgens cis0, f0 en a0 aan de Cis-kant, en c0, e0 en gis0 aan de C-kant. Achter deze 18 Bourdon pijpen staan de 12 grootste (houten) pijpen van de Holpijp, via een slim conductysysteem gevoed door de stok van de Holpijp én de stok van de Viola di Gamba. Op de kleine bank boven de windlade staan de laagste vier pijpen van de Prestant (hout, gedekt), geflankeerd door C en Dis van de Octaaf 4e; daarnaast staan van de Holpijp d0 en fis0 aan de C-kant en dis0 en g0 aan de Cis-kant. Aan de Cis-kant staat ook nog de a0-pijp van de Prestant. Alle afgevoerde pijpen staan op houten klossen met L-vormige boring.

De windlade van het orgel; vooraan de Fluit 4', waarvan de 12 grootste pijpen gedekt zijn. De inzet (foto tijdens de restauratie gemaakt door Stef Tuinstra) toont de twee banken. De foto toont links onderin mooi hoe Van Oeckelen de grootste 12 pijpen van de Holpijp vanaf twee plaatsen 'aanstuurde': vanaf de stok van de Holpijp zelf, en vanaf die van de Viola di Gamba.

Mechanieken

De registermechaniek bevindt zich achter de lessenaar aan de klaviatuurzijde. Elke sleep wordt bediend via een ijzeren hefboom, die aan de onderkant in een scharnier draait. Dit scharnier is een in een eiken plank verzonken ijzeren wals, op haar plaats gehouden met houten klosjes. Elke hefboom is halverwege met een messing pen verbonden aan een eiken vork, die aan de andere zijde met een luxe uitgevoerde pallisander steker is verbonden aan de bijbehorende sleep. De bovenzijde van elke hefboom is tenslotte met een messing pen verbonden met de eiken arm van de bijbehorende registerknop. De slag van de registerknop is als gevolg van deze aanleg groter dan die van de sleep.

De toetsmechaniek is eveneens overzichtelijk qua uitvoering. Het klavier is een staartklavier. In elke toets is een oogje gedraaid, waaraan een messing draadeind is bevestigd. De bovenzijde daarvan steekt door een winkelhaak; de doorsteek kan met een leren moer gereguleerd worden. De winkelhaken draaien in een mahonie blok. De andere zijden van de winkelhaken zijn met eiken vorkstukken verbonden aan de grenen abstracten.

Bij elke abstract hoort een wals. De walsen zijn van zwart geschilderd ijzer. In beide einden van elke wals steekt een messing pal. De ene pal loopt met een schroefdraad door een houten nok die aan het walsraam is bevestigd; de schroefdraad zorgt ervoor dat de positie van de wals tussen de pallen optimaal ingesteld kan worden. De andere pal is verbonden met een L-vormige messing hoek, op het walsraam vastgezet met twee bolkop Schroeven. Aan elke wals zijn twee armen bevestigd. Ieder armpje heeft een oog, waardoor een met een leren moer stelbaar draadeind steekt. Dit draadeind is aan de ventielzijde van de wals via een leren pulpeet

verbonden met het bijbehorende ventiel. Het walsraam heeft de vorm van een V. Op het punt van het grootste aantal abstracten (dus 'in het midden van de V', midden onder de lade) is een abstractenkam aan het raam bevestigd, zodanig dat de abstracten er in liggen (de 'tanden' van de kam zijn naar boven gericht).

Blik in het orgel na wegnemen van het knieschot (onder het klavier) en de lessenaar: het orgel toont in alle opzichten 'standaard' Van Oeckelen-factuur.

Luxe bij de klaviatuur van het orgel: aan weerszijden van het manuaal bevinden zich fraaie messing kandelaars, in een vormtaal die zo uit het Wenen van de late 19de eeuw weggelopen lijkt.

Klaviatuur

De omvang van het handklavier is C-f3. De toetsen zijn gemaakt van eikenhout. Elke ondertoets is belegd met twee delen ivoor. De boventoetsen zijn van ebbenhout. Zoals vaker bij Van Oeckelen hebben ze een relatief smalle maat. De bakstukken van het klavier zijn eenvoudige blokken, bekleed met pallisander en op de randen een sierrandje ivoor. Aan beide zijden is het ivoor omzoomd met een randje ebbenhout.

De omvang van het pedaalklavier is C-d1, sinds de uitbreiding door Vegter. Oorspronkelijk was de omvang C-a0; Deze omvang is gebruikelijk bij Van Oeckelen-orgels van dit formaat. Ook de detaillering volgt de gewoonte van de firma Van Oeckelen: relatief grote oren links en rechts op de plaats waar het klavier de orgelkast raakt. De boventoetsen zijn uitgezaagd zodat de organist de ondertoetsen beter op de vooreinden kan aanslaan. Vegter maakte de extra

toetsen in stijl bij. Het pedaal is aangehangen. De makelij, aanleg en werking van het originele deel van de koppeling is identiek aan die van het walsraam onder de windlade; wel is alles iets zwaarder uitgevoerd, en is het geheel op een walsbord gemonteerd. De vijf extra toetsen zijn aan het manuaal gekoppeld met in verhouding zeer zware walsen van grenenhout, gemonteerd op een plank die de naam walsbord eigenlijk niet verdient.

De lessenaar boven de klaviatuur is gemaakt van eikenhout. Het model is eenvoudig, en afgewerkt met geronde deklatten. Bij het klavier hoort een eiken houten doos met ronde handvaten, als los klavierdeksel.

De registertrekkers zijn ronde gedraaide ebbenhouten knoppen met een porseleinen naamplaatje erop. Deze plaatjes zijn in redelijk goede staat.

De bakstukken van het orgel in Kloosterburen zijn eenvoudig qua vorm maar elegant in de combinatie van houtsoorten en sierrand.

Orgelmaker Vegter heeft weliswaar zijn best gedaan de extra vijf pedaaltoetsen in stijl bij de maken, maar het luikje naast het Van Oeckelens originele knieschot verdient geen schoonheidsprijs, netzomin als de omlijsting ervan onder de motorschakelaar. De foto hieronder toont de onderzijde van het pedaalklavier: de pedaaltoetsen zien er ook in dit perspectief acceptabel uit, de ingrepen in het klavierraam en de verbinding met een koperen strip doen daarentegen amateuristisch aan. De orgelbank is standaard-Van Oeckelen; de bekleding met leer is luxe voor dit type orgels.

Blik op het pijpwerk op de windlade: van achteren [in het orgel] naar voren (1) de Fluit 4' (de kleinste pijpen zijn conisch); dan (2) de Octaaf 2' en (3) de Octaaf 4'; daarachter de lange en dunne pijpen van de Viola di Gamba (4); dan de gedekte wijde pijpen van de Holpijp (5) en de Bourdon (6); en tenslotte (7) de pijpen van de Prestant.

De binnenzijde van de zijtoren aan de klaviatuurkant van het orgel: is de orgelkast wellicht niet voor dit orgel gemaakt, maar is integendeel een voorhanden binnenwerk (evenals een voorhanden windvoorziening) in de orgelkast 'gedwongen'? De grootste pijp is gekropt, daartoe diende de pijp ernaast schuin afgesneden te worden en zijn expression prijs te geven. Ook de andere naast de middelste pijp staande pijp staat niet bepaald ideaal, zo direct onder het dak van de toren.

Pijpwerk

De frontpijpen in de torens zijn sprekend; die in de tussenvelden niet. De sprekende frontpijpen (5 + 7 + 5 = 17 stuks) behoren tot de Prestant 8' en reiken van E-gis0. De laagste vier tonen worden gegeneerd door gedekte grenenhouten pijpen in het orgel. De legering van het frontpijpwerk is iets 'tinrijker' dan het binnenpijpwerk, maar het is niet van 'zuiver Engelsch tin', zoals Van Oeckelen elders wel realiseerde. Wel van tin zijn drie merkwaardige 'verstekelingen': voor de tonen a0, ais0 en b0 zijn drie pijpen geplaatst in een vrijwel op alle punten van Van Oeckelens pijpwerk afwijkende factuur (zie de foto's hiernaast). Al het overige pijpwerk komt uit een en dezelfde hand. De frontpijpen hebben vergulde opgeworpen labia; alle binnenpijpen met een corpus korter dan circa 10 cm hebben voorzichtig bijgedrukte labia, rond tot enigszins spits; alle langere binnenpijpen hebben geritste spitse labia. De kernspletten zijn relatief ruim. De kernen zijn voorzien van op zeer regelmatige afstand aangebrachte korte steken. Ook de voetopeningen tonen een regelmatig verloop. De opening van de voeten is normaal voor Van Oeckelen (niet open, in de zin van zonder tapse voetspits; maar zeker ook niet gesloten, in de zin van sterk toegeklopt); alleen de Viola di Gamba heeft ongewoon kleine voetopeningen, tot circa 2 mm doorsnede in de discant.

Prestant, Octaav 4' en Octaaf 2' zijn vanaf halfvoets lengte op lengte gesneden; de Viola di Gamba heeft vanaf die lengte lengte stemrolletjes. Het merendeel van het pijpwerk is voorzien van zijbaarden, rechthoekig met afgeschuinde hoeken. Het soldeerwerk van het pijpwerk maakt over het algemeen een goede indruk. Bij de labia is het af en toe iets slordig, maar het is overal stevig. Gedekte metalen pijpen zijn gedekt met hoeden. Hier en daar is lichte stemschade te zien: kleine scheurtjes in soldernaden bovenaan de pijpen, hier en daar een scheef of anderszins een beetje in het ongerede geraakte expression. Op de pijpen staat steeds een slagletter die het register aanduidt (P voor Prestant, V voor Viola di Gamba, etc.) en eronder de toonnaam; op de voeten staan deze twee ook. Alle houten pijpen zijn gemaakt van grenenhout, en zijn gedekt. Hun voorlagen zijn steeds voorzien van drie inzagingen, waardoorheen ze met wervels kunnen worden vastgeklemd. De bovenzijden van de houten pijpen zijn met hennep omwikkeld. De houten pijpen hebben achtkantige voeten van eikenhout.

De pijpen voor de tonen a0, ais0 en b0 van de Prestant 8' verschillen op vrijwel alle punten van Van Oeckelens gebruikelijke factuur. Zo zijn de toonnamen niet met Van Oeckelen-slagletters op de pijpen aangebracht maar met sierlijke letters, en wel, achtereenvolgens, met de namen Gis, A en B [de laatste te lezen als Bes, dus Ais], wat betekent dat ze terwille van het menatuurverloop in het orgel van Kloosterburen een halve toon lager 'staan' dan ooit de bedoeling was - allicht zijn ze ooit voor een hoger gestemd orgel gebouwd. Verder zijn de pijpen gemaakt van metaal met een hoog tingehalte; hebben ze in plaats van expressions, zoals Van Oeckelen-pijpwerk van deze lengte 'zelf' heeft, elk twee stemrollen (die overigens hun originele stand [en dus toonhoogte] nog 'aanwijzen'); en ook is de de labiumvorm afwijkend: rond in plaats van spits.

DISPOSITIE

Prestant 8'

C-D#	afgevoerd op bank boven de windlade, grenenhout, gedekt
E-Gis	front, dunwandig metaal met hoog tingehalte in principe expressions; bij ruimtegebrek stemrollen alle frontpijpen hebben bovenaan een gaatje om ze zo zonodig te kunnen ophangen
A-gis0	als E-Gis, maar dan met zijbaarden
a0-b0	metaal met hoog tingehalte, zijbaarden, per pijp twee stemrollen naaminscripties in sierlijk handschrift op voet en corpus
c1-b1	metaal, zijbaarden, expressions
c2-b2	metaal, expressions
c3-f3	metaal, op lengte

Bourdon 16'

c0-b0	afgevoerd op bank voor de windlade, grenenhout, gedekt
c1-f3	metaal, zijbaarden, gedekt met hoeden de pijpen c1, e1, gis1 en cis1, f1, a1 zijn afgevoerd op de bank voor de windlade

Holpijp 8'

C-B	afgevoerd op bank voor de windlade, grenenhout, gedekt
c0-f3	metaal, zijbaarden, gedekt met hoeden

Viola di Gamba 8'

C-B	C-B Holpijp
c0-ais1	metaal, zij- en snijbaarden (geen kastbaarden: zie de foto hiernaast), expressions
b1-b2	metaal, alleen zijbaarden (geen snijbaarden; uitzondering: d2), expressions
c3-cis3	metaal, zijbaarden, stemrollen
d3-f3	metaal, stemrollen

Fluit 4'

C-B	metaal, zijbaarden, gedekt
c0-f2	metaal, zijbaarden, expressions
fis2-f3	metaal, conisch, op lengte

Octaaf 4'

C-b0	metaal, zijbaarden, expressions C en Dis zijn afgevoerd op bank boven de windlade
c1-b1	metaal, expressions
c2-f3	metaal, op lengte

Octaaf 2'

C-B	metaal, zijbaarden, expressions
c0-b0	metaal, expressions
c1-f3	metaal, op lengte

Wind Losser

Manuaalomvang	C-f3
Pedaalomvang	C-d1, aangehangen aan het manuaal

Winddruk	81 mm wk.
Toonhoogte	a1 = 435 Hz
Temperatuur	Evenredig zwevend

Lichte stemschade is hier en daar aan het pijpwerk te zien. De foto toont - bij wijze van voorbeeld - de hoogste pijpen van de Fluit 4', aan de Cis-kant: een gescheurd soldeernaadje bij de meest linkse pijp en, rechts, twee expressions die enige aandacht behoeven.

Klank

Het Van Oeckelen-orgel van Kloosterburen maakt qua klank een goede indruk. Met name de Prestant 8' is rijk aan mogelijkheden: in de bas geeft het register zelf een duidelijke, bijna bourdonachtige grondtoon, zodat in combinatie met de streek die 19de-eeuwse Prestanten van nature eigen is een prachtig omfloerste klankkleur ontstaat. Richting de discant wordt deze klankkleur helderder en ook neemt de klankenergie toe.

De Bourdon 16' voegt een donkere kleur aan registraties toe; het register is op zichzelf niet bijzonder uitgesproken. De overgang van hout naar metaal (b0 > c1) is duidelijk merkbaar.

Ook de Holpijp 8' heeft een doorsnee klankkwaliteit: in de bas wat dik van toon, en in het bovenste 1,5 octaaf enigszins onstabiel. Net als bij de Prestant, zij het iets minder, nemen klankenergie en helderheid richting de discant toe.

Dat laatste maakt de Holpijp iets minder de ideale compaan van de Viola di Gamba dan op andere Van Oeckelen-orgels van dit type wel het geval is. De Viola voegt weliswaar een delicate streek toe aan de Holpijp, maar moet daarvoor wel echt haar best doen. Wordt de Prestant toegevoegd, dan verdwijnt de Viola vrijwel uit het klankbeeld. De Violapijpen spreken niet alle even snel aan. Niet ondenkbaar dat dit alles samenhangt met zeer geringe voetopeningen: als gezegd in de discant afnemend tot slechts 2 mm doorsnee.

De Octaav 4' en de Octaaf 2' zijn duidelijk familie van de Prestant 8': de Octaav 4' is wat milder dan de Octaaf 2', die weer zachter maar tegelijk wat sprankelender is dan de Prestant. De mensuren van deze drie registers komen overeen, al laten ze in detail veel variatie zien.

De Fluit 4' tenslotte is bijzonder fraai. De overgang van gedekt naar open (B > c0) is duidelijk merkbaar, maar precies in het klein octaaf heeft het register een iets hees karakter. Richting de discant wordt de aanspraak wat directer, vanaf a1 neemt de luidheid eveneens toe.

Het Van Oeckelen-orgel heeft, samengevat, met de Prestant en de Fluit twee prachtige registers 'in huis', die naar believen aangevuld kunnen worden met de grondtonige Holpijp, de teder strijkende Viola di Gamba en/of de verdonkerende Bourdon.

Een klassiek plenum - klassiek in de zin dat de Prestant, de Octaav 4' en de Octaaf 2' gecombineerd worden - werkt eveneens prima, zij het dat toevoeging van de Holpijp en de Fluit de textuur van de klank die zo ontstaat hechter

maakt. Dat 19de-eeuwse esthetiek bij Van Oeckelen hoort, blijkt eveneens uit het gegeven dat de klank zonder al te grote kleur- en volumeveranderingen te hoeven toepassen van zeer zacht tot 'zeer' luid opgebouwd kan worden.

Bijvoorbeeld zo:

- 1 Viola di Gamba 8'
- 2 Holpijp 8'
- 3 Fluit 4'
- 4 Prestant 8'
- 5 Octaav 4'
- 6 Bourdon 16'
- 7 Octaaf 2'

Uiteraard zijn varianten denkbaar: een prima opbouw kan ook worden gerealiseerd door stap 3 en 4 om te keren, stap 5 en 6 of stap 6 en 7. De Holpijp is duidelijk het kernregister van het orgel: het vormt met alle andere registers uitstekende paren.

CONCLUSIES & AANBEVELINGEN

Het orgel van Kloosterburen, in 1898 geleverd door de firma P. van Oeckelen & Zonen, is een 'onbijzonder' voorbeeld van het kleine dorpsorgeltype dat deze firma zeer regelmatig toepaste in een bijzondere orgelkast; bijzonder vanwege de verwijzing naar de vormentaal die met name Arp Schnitger in zijn fronten toepaste.

Er zijn aanwijzingen dat de firma besloot een al op voorraad gemaakt orgel en een dito windvoorziening in een speciaal voor Kloosterburen te maken orgelkast te plaatsen: de frontpijpen konden met name in de zijtorens maar ternauwernood plaats vinden, en voor de windvoorziening moest zelfs een 'puist' aan de achterzijde van het orgel gemaakt worden. Dergelijk combineren van niet per se 'voor elkaar bedoelde' binnenwerken en kasten was de firma Van Oeckelen niet vreemd.

De giften die de aanschaf mogelijk maakten, dekten de aanschafkosten niet geheel - de kerk kwam ruim f 170,- te kort. Dit kan er de aanleiding toe geweest zijn dat Van Oeckelen voor het samenstellen van voorhanden

onderdelen tot een nieuw orgel besloot, zodat het voor de relatief lage prijs van f 1.400,- geleverd kon worden.

Twee jaar na ingebruikneming van het orgel begon de kerkvoogdij na te denken over het 'kwijt worden' van het oude orgel; dit zal het Van Gruisen-huisorgel betroffen hebben, dat getuige een oude foto een tijdlang op het huidige orgelbalkon heeft gestaan. Herkomst en verdere geschiedenis van dit orgel zijn onbekend; nader onderzoek is op dit punt gewenst.

In 1936 kreeg het pedaalklavier vijf extra tonen, aangebracht door Hendrik Vegter; deze deed wel zijn best op het zichtbare gedeelte (de verbouwing van het pedaalklavier) maar bepaald niet op het onzichtbare gedeelte (mechaniek). Ook leverde Vegter de nog altijd aanwezige windmotor: een langzaam lopend exemplaar van de firma Laukhuff.

In 1991 werd het orgel opgenomen in de monumentbeschrijving van de kerk. De restauratie van het orgel door de firma Bakker & Timmenga in 1985-1993, onder advies van Stef Tuinstra, richtte zich vooral op de windlade en de beide klavieren. Een blinde proef (alle registers dicht, alle toetsen aangeslagen) leverde in juli 2017 in normale mate enig windgeruis op. Het verdient in dit verband aanbeveling de belering van de magazijnbalg te inspecteren - ook al lijkt aan de zichtzijden alles in orde.

Een punt van zorg is het plan om de kerk van vloerverwarming te voorzien: dat staat garant voor een zeer lage relatieve luchtvochtigheid. De in 1993 gerestaureerde windlade is juist 'gewend' aan hoge relatieve luchtvochtigheid. Vloerverwarming is daarom alleen een optie wanneer de kerk tevens voorzien wordt van een klimaatbeheersingsinstallatie die de relatieve luchtvochtigheid stabiel houdt en niet onder de 50% laat dalen. In elk ander geval zal het orgel ontverantwoord zwaar onder de verbouwing te lijden hebben.

De klavierrestauraties zijn uitstekend gedaan; veel lijkt er sinds de restauratie niet op het orgel te zijn gespeeld.

Aan de kast is nog nooit iets gedaan. Hij helt iets uit het lood naar voren, terwijl het binnenwerk stabiel is blijven staan. Links en rechts, circa 15 cm uit de achterwand, is aan de zijwanden houtwormzaagsel te zien. Ook in het gewelf van de kerk komt houtworm voor. Zie de foto's hiernaast. Losse elementen in de ruimten onder het orgel, alsook los meubilair bij het orgel zijn zelfs ernstig aangetast.

Ook aan het schilderwerk is nog nooit iets gedaan. Het verdient aanbeveling het terughoudend te bij te werken, temeer daar het een belangrijk aspect is van de rijke uitstraling van het front. Het daarbij horende schoonmaken is sowieso een goed idee: in de kwart eeuw dat het orgel sinds de restauratie is gebruikt, is het alweer behoorlijk vervuild geraakt.

Het orgel klinkt nu overtuigend. Of de akoestiek sinds de kerkrestauratie van 1980 nog is zoals in 1898 is zeer de vraag; wel klinkt de kerk nu prettig ruim - althans voor een kleine dorpskerk als deze. Een belangrijke factor daarin is het houten tongewelf; een andere de relatief vlakke, reflectieve muren. Bij de verbouwing dient erop te worden gelet dat de nieuwe muurbekleding dezelfde akoestische eigenschappen heeft.

Aanbevelingen op een rij

De kerk van Kloosterburen wordt verbouwd en voorzien van nieuwe wandbekleding en van vloerverwarming. In beide gevallen dient zorgvuldig te worden nagedacht over het intact en stabiel houden van de relatieve luchtvochtigheid in het gebouw. Onder te lage relatieve luchtvochtigheid zal de in 1993 vakkundig gerestaureerde windlade zeer te lijden hebben, en omdat de akoestiek de klank van een orgel kan maken en breken, dient die eveneens intact te blijven. Dat is vandaag de dag goed mogelijk.

Verbouwingen hebben stevast een negatief effect op orgels: bouwstof is zeer fijn en dringt door alle kieren en gaten binnen. Bij een grote verbouwing als de kerk in Kloosterburen te wachten staat, is dat effect nog sterker. Daarom dient het pijpwerk uit het orgel genomen te worden. De werkvolgorde is als volgt:

Detailfoto van het front: het bronsgroene en gouden schilderwerk van het snijwerk is vervuild, de eikenimitatie beschadigd, en voor het overige is het orgel überhaupt behoorlijk stoffig.

NOODZAKELIJKE WERKZAAMHEDEN

- 1 Pijpwerk uitnemen en zorgvuldig inpakken
 - Pijpwerk opslaan bij orgelmaker
 - Pijpwerk repareren: stemschade / lekkages verhelpen
 - Pijpwerk schoonmaken / voetspitsen controleren
 - Vergulding frontpijplabia controleren en waar nodig bijwerken
- 2 Windlade professioneel afdekken
- 3 Orgelkast stofdicht inpakken
- 4 Kerkverbouwing [inclusief houtwormbestrijding!]
 - Stabiele relatieve luchtvochtigheid garanderen
 - Akoestiek intact laten
- 5 Orgelkast en windlade uitpakken
- 6 Stabiliteit orgelkast en balkon controleren
 - Bezien of richten van de orgelkast een optie is
- 7 Orgel van binnen en buiten reinigen (door orgelmaker)
- 8 Houtwormbestrijding (idem)
- 9 Windwerk controleren en waar nodig repareren
 - Beledering magazijnbalg controleren/repareren
 - Kanalisatie idem
 - Motor controleren en indien nodig reviseren
- 10 Mechanieken controleren en waar nodig nazien
- 11 Schilderwerk nalopen en bijwerken
- 12 Pijpwerk terugplaatsen en stemmen

TE OVERWEGEN WERKZAAMHEDEN

Bij punt 1 is het het overwegen waard de Viola di Gamba iets krachtiger te maken zodat de combinatie met Holpijp evenwichtiger wordt. Het kader waarbinnen gehandeld kan worden, wordt gegeven door vergelijkbare orgels van de firma Van Oeckelen. Een goede referentie is het qua techniek, schilderwerk en klank zeer luxe uitgevoerde orgel in Niekerk (bij Ulrum). Als dit overwogen wordt, dan is het raadzaam al vóór het verwijderen van het pijpwerk enkele proeven te nemen.

Bij punt 9: de motor zou weer op het orgelbalkon geplaatst kunnen worden, in een goede dempkist. Dat scheelt een omslachtig aangelegd windkanaal en ruimte in het lokaal onder het orgel.

Bij punt 11: de achterwand van het orgel zou de oude Van Oeckelen-kleur kunnen terugkrijgen. Dit blauw is eventueel tevens bruikbaar als accentkleur in het nieuwe interieur.

KOSTEN

De werkzaamheden zijn niet restauratief van aard en betreffen regulier onderhoud. Het is te verwachten dat de kosten van de bovengenoemde posten betreffende orgelmakerswerk omstreeks € 20.000,- zullen bedragen, excl. btw. Reinigen. Het terughoudend bijwerken van het schilderwerk zal niet meer dan f 5.000,- kosten (idem).

Bijlagen

Enkele relevante archiefstukken betreffende orgel en kerk in Kloosterburen. Ze zijn in Groningen bij de Groningen Archieven in te zien onder de nummers:

- > 245.40 Jaarlijkse 'Rekeningen van ontvangst en uitgaven' van de Hervormde Gemeente (in dit rapport kortweg 'jaarrekeningen' genoemd)
- > 245.69 Notulen van vergaderingen van kerkvoogden en notabelen te Kloosterburen, 1899-1946
- > 245.93 Stukken betreffende de restauratie van de kerk en toren te Kloosterburen, 1910

REKENING

VAN

ONTVANGST EN UITGAAF

DER

Hervormde Gemeente *Kloosterburen*

over het dienstjaar 1897.

GETAL HERVORMDEN *215*

ONTVANGST.

Doorl. nummer.	AANDUIDING DER ONTVANGSTEN.	Sommen bij de begrooting toegestaan.	Sommen van werkelijke ontvangst.	TOELICHTINGEN. <small>(Bij sommen waartoe ver- lof is verleend no. en datum enz. van het be- sluit in deze kolom te vermelden.)</small>
----------------	-----------------------------	---	---	--

ONTVANGST.

Doorl. nummer.	AANDUIDING DER ONTVANGSTEN.	Sommen bij de begrooting toegestaan.	Sommen van werkelijke ontvangst.	TOELICHTINGEN. <small>(Bij sommen waartoe ver- lof is verleend no. en datum enz. van het be- sluit in deze kolom te vermelden.)</small>
	HOOFDSTUK II.			
	Buitengewone ontvangsten.			
6.	Giften en legaten <i>ten behoeve van. lev. f nieuw orgel.</i>		f 110 "	

ONTVANGST.				
Doorl. nummer.	AANDUIDING DER ONTVANGSTEN.	Sommen bij de begrooting toegestaan.	Sommen van werkelijke ontvangst.	TOELICHTINGEN. (Bij sommen waartoe verlof is verleend no. en datum enz. van het besluit in deze kolom te vermelden.)
	HOOFDSTUK II. Buitengewone ontvangsten.			
6.	Giften en legaten <i>Van een nieuw orgel. f</i>		f 1158 50	

13.	Andere buitengewone uitgaven, als:			
	a. Beroepingskosten, kwitantien no. 13 ^a		-	
	b. Het fonds voor noodlijdende kerken en personen, kwitantien no. 13 ^b		-	
	c. Arme gemeenten in deze provincie, kw. no. 13 ^c		-	
	d. <i>aankoop orgel</i>		1400	"
	e. <i>onkosten aan 13^d verbonden</i>		39	85
	Totaal f	25	f 1439	85
	<i>Recapitulatie der uitgaven.</i>			

6. Aangquande het oude orgel wordt besloten,
om v. Dijk en de Graaff opdracht te geven,
om te trachten, het op de een of andere
manier kwijt te worden.

Kerkevoogdijnotulen 27 juli 1900, punt 6: men wil van het 'oude orgel' af, dat blijkbaar nog in de kerk stond. 'de Graaff' was, getuige het opschrift op het orgelfront, ook kerkevoogd toen het nieuwe orgel werd geplaatst.

Kerkvoogdijnotulen 7 oktober 1912:
bij de benoeming van de nieuwe
organist [Marrenga] stelt kerkvoogd
Hamstra voor diens tractement te
verlagen [van f 250,-] tot f 150,-
per jaar. Op 12 mei 1916, als
besloten is dat het nieuwe hoofd der
Openbare Lagere School Marrenga op
1 januari 1917 zal opvolgen, komt dit
voorstel opnieuw ter tafel - om dan wél
aangenomen te worden, met vier tegen
één stem.

3. De voorzitter stelt aan de orde
het punt; vaststelling van het sa-
laris van den te benoemen organist.
Namens de meerderheid der kerkvoogden
stelt hij voor dit te bepalen op f 200
onder verplichting van den te benoemen
titularis, om ook het schrijfwerk voor
de kerkvoogden te doen.

Hamstra stelt voor f 150 uit te loven.
Dit voorstel wordt met 7 tegen 1 stem
verworpen en daarna het voorstel van
de kerkvoogden aangenomen, zoodat
nog is opgemerkt, dat men tegenover
het gemeentebestuur vrij blijft in de
keuze van den te benoemen organist.

1 Augustus en 1 December. Al deze stukken worden voor kennisgeving aangenomen. Verder was een schrijven ingekomen van den H. l. d. Reijer, orgelbouwer te Assperst tot stemmen en plaatsen van toetsen van het orgel waarvan de kosten zullen bedragen f 35.

De H. l. d. Rietema geeft hierover eenige inlichtingen en wil voor het stemmen f 15 en het aanbrengen van nieuwe toetsen komen op f 20.

Kerkvoogdijnotulen 4 december 1936: het voorstel van organist Rietema tot uitbreiding van het orgel wordt besproken.

